

ӘОЖ 378.1

FTAMP 14.05.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.78.3.011>

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӘСІБИ-ҚОЛДАНБАЛЫ ФИЗИКАЛЫҚ ДАЯРЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Арқабаева С.К.¹, Кокебаева Р.С.², Жупархан Ж.³, Сейлов Б.А.⁴

^{1,3,4}Сатпаев Университеті, Алматы, Қазақстан

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада студенттердің кәсіби-қолданбалы физикалық даярлық мәселесі қарастырылады. Кәсіби-қолданбалы физикалық даярлық қазіргі заманғы дене тәрбиесі жүйесінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады және болашақ маманның кәсіби қызметіне қажетті дене, психологиялық және арнайы қасиеттерді, білім мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталады. Зерттеудің негізгі мақсаты – педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттері, яғни болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығының ерекшеліктері мен сипатын анықтау.

Мақсатқа жету үшін теориялық және эмпирикалық әдістер қолданылды: педагогикалық, психологиялық және әдістемелік әдебиеттерге талдау жасалды, педагогикалық тәжірибе жалпыланып, анықтау эксперименті жүргізілді. Анықтау эксперименті Алматы қаласындағы Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті мен Е.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институтының 1 курс студенттері арасында сауалнама түрінде өткізілді. Бұл эксперимент студенттердің кәсіби бағытталған физикалық даярлығының деңгейін, дене тәрбиесіне деген мотивациясын, өмір салты мен спортқа қатысу белсенділігін бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері қазіргі уақытта жоғары оқу орындарында дене шынықтыруды ұйымдастыру жүйесі үнемі жетілдіріліп жатқанына қарамастан, студенттердің кәсіби қолданбалы дайындығы әлі де жеткілікті деңгейде қалыптаспағанын көрсетті. Алайда, дене шынықтыру мен спорттың теориялық және практикалық құралдарын тиімді үйлестіру арқылы студенттердің физикалық дайындығы мен кәсіби маңызды жеке қасиеттерін кешенді дамытуға қол жеткізуге болады. Бұл бағытта қолданбалы спорт түрлері, туризм элементтері және жеке бағытталған дене тәрбиесі құралдары ерекше маңызға ие.

Тірек сөздер: дене шынықтыру, кәсіби-қолданбалы физикалық даярлық, студенттер, кәсіби әрекет, жоғары оқу орны, дене тәрбиесі, спорт, дамыту

Кіріспе

Студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығы қазіргі жоғары білім беру жүйесінде маңызды орын алған дене шынықтырудың мамандандырылған саласы ретінде дамыды. Қазіргі уақытта кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығы жоғары оқу орындарында міндетті дене шынықтыру курсының бөлімі ретінде жүзеге асырылуда және оның мақсаты болашақ мұғалімдерді табысты кәсіби педагогикалық іс-әрекетке дайындау болып табылады.

Кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығы енгізілген дене шынықтыру және спорт сабақтары адамның дене шынықтыруына ғана емес, сонымен қатар оның денсаулығына, еңбекке қабілеттілігіне оң әсер етеді, сонымен қатар кәсіби маңызды жеке қасиеттерді, психомоторлық қабілеттерді сезімдері мен ерік-жігерді, идеялық сенімдерді, шығармашылық және қоғамдық белсенділікті дамытуға ықпал етеді, сонымен қатар дене шынықтыру және спорттық іс-шараларға қызығушылық пен қажеттілікті арттырады.

Студенттердің кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығының міндеттері көбінесе олардың болашақ педагогикалық әрекетінің ерекшеліктерімен, профілімен алдын ала анықталады. Студенттерде практикалық (қолданбалы) білім мен дағдыларды дамыту, мұғалімге қажетті, педагогикалық әрекетке тікелей байланысты психофизикалық (мысалы, психоэмоционалды тұрақтылық, төзімділік және т.б.) және кәсіби маңызды қасиеттерді дамыту қажет.

Педагог-ғалымдар кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығының маңыздылығын ерекше атап өтеді. Мәселен, В.К. Бальсевич кәсіби қолданбалы дайындықты «дене тәрбиесінің кәсіби бағыттылығын» қамтамасыз ететін жүйе ретінде қарастырып, бұл бағыт болашақ маманның еңбек қызметіне тікелей әсер ететінін көрсетеді. Оның пікірінше, қолданбалы дайындық кәсіби әрекетке тән қозғалыс дағдыларын, психофизиологиялық тұрақтылықты қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Сол сияқты, Н.И. Пономарев болашақ мұғалімнің кәсіби қабілеттерінің қалыптасуына дене шынықтыру сабақтарының үлесі зор екенін айтады. Ол студенттердің денсаулығын нығайту мен кәсіби маңызды қасиеттерді (шыдамдылық, назар аудару, эмоцияны басқару және т.б.) дамыту арасындағы тығыз байланысты негіздейді.

Зерттеудің мақсаты: педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттері – болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығының ерекшеліктері мен сипатын анықтау.

Материалдар мен әдістер

Кәсіби қолданбалы дене шынықтыру құралдарының, студенттердің жеке жағдайлары мен өмір салтының, университеттің білім беру ортасының,

сондай-ақ студенттердің спортпен, туризммен және басқа да дербес дене тәрбиесі мен спорт түрлерімен айналысу сипатының дене тәрбиесі мен спорттық мәдениетінің қалыптасуына ықпалын зерттеу мақсатында кешенді педагогикалық зерттеу жүргізілді. Зерттеу аясында қарастырылып отырған мәселе бойынша отандық және шетелдік педагогикалық, психологиялық және әдістемелік әдебиеттерге теориялық талдау жасалды. Бұл талдау кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығының мазмұны мен құрылымын, оның мақсаттары мен міндеттерін ғылыми негізде түсіндіруге мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, педагогикалық эксперимент ұйымдастырылып, оның барысында студенттердің кәсіби-бағытталған дене тәрбиесі бойынша дайындығының деңгейі мен дамуына әсер ететін факторлар анықталды. Педагогикалық тәжірибе барысында студенттердің дене дайындығы, спорттық белсенділігі, мотивациялық бағыттылығы және кәсіби маңызды қасиеттері зерттеліп, алынған мәліметтер негізінде тиісті қорытындылар шығарылды.

Анықтау эксперименті кезеңінде студенттердің дене шынықтыруға, спортқа, салауатты өмір салтына деген көзқарасын, қызығушылығын және қатысу деңгейін анықтау үшін сауалнама әдісі қолданылды. Бұл сауалнамаға Алматы қаласындағы Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университетінің және Е.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институтының 1 курс студенттері қатысты. Сауалнама нәтижелері студенттердің кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығына деген қатынасы мен жеке ерекшеліктерін, сонымен қатар оқу процесінде дене тәрбиесінің рөлін қалай бағалайтынын анықтауға көмектесті.

Жинақталған материалдар ғылыми тұрғыдан талданып, студенттердің кәсіби бағыттағы дене тәрбиесі бойынша қалыптасу деңгейін сипаттауға мүмкіндік берді. Бұл деректер кәсіби қолданбалы дене шынықтырудың мазмұнын жетілдіруге, студенттердің кәсіби-психологиялық және физикалық дайындығын арттыруға бағытталған ұсыныстар жасауға негіз болды.

Нәтижелер және талқылау

Кәсіби және қолданбалы дене шынықтыру - бұл болашақ дене шынықтыру мұғалімдерін даярлау бағыттарының бірі, оны көптеген мұғалімдер мен дене шынықтыру және спорт мамандары дене шынықтыру құралдарымен адамды кәсіби әрекетке дайындауға бағытталған дене тәрбиесінің ішкі жүйесі ретінде қарастырады.

Г.М. Казантинованың пікірінше, кәсіби қолданбалы дене шынықтыру белгілі бір кәсіпке қажетті тұлғалық қасиеттер мен ерекшеліктерді қалыптастыру мен жетілдіруді қамтамасыз етеді [1]. Әрине, оқытудың бұл бағыты болашақ дене шынықтыру мұғалімінің оқу әрекетінің табысты және

нәтижелі болуына әсер етеді.

Қарастырылып отырған мәселе бойынша педагогикалық әдебиеттерді зерттеу бізді болашақ мамандарды кәсіби-қолданбалы даярлау мәселесі А. А. Бишаеваның [2], В. С. Кузнецовтың [3], С. В. Федорованың [4] және т. б. ғылыми еңбектерінде кеңінен қарастырылған, әртүрлі бейіндегі жоғары оқу орындарында студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру даярлығын ұйымдастыруға бағытталған.

В.С. Ежков студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығы физикалық, кәсіби маңызды қасиеттердің дамуына, студенттердің маңызды кәсіби психомоторлық қабілеттерін жетілдіру деңгейіне оң әсер етеді және дене шынықтыру - спорттық іс-әрекетті ынталандырудың қуатты белсендірушісі болып табылады деп санайды [5].

Б.И.Орумбаев дене шынықтыру оқытушыларын нарықтық жағдайда жұмыс жасауға даярлау мәселесін көтеріп, қазіргі еңбек нарығы талаптарына сай икемді, жан-жақты даярланған мамандарды қалыптастыру қажеттілігін негіздейді. Ол кәсіби бейімделу, өзін-өзі жетілдіру, бәсекеге қабілеттілік сияқты сапалардың маңызын айқындайды [6].

Ә.Ж.Тастанов оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеретін дене тәрбиесі процесінің педагогикалық негіздерін зерделеп, дене шынықтырудың тиімділігін арттыру үшін білім алушылардың физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерін ескеру керектігін айтады. Бұл тұжырым студенттердің кәсіби-қолданбалы дайындығында да маңызды рөл атқарады [7].

Аталған ғалымдардың еңбектерінде кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығының педагогикалық, нарықтық және жас ерекшелігіне байланысты аспектілері жан-жақты қарастырылған. Олар студенттердің болашақ кәсіби әрекетіне сәйкес келетін физикалық, рухани және әлеуметтік қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған көзқарастарды ұсынады.

ЖОО студенттерінің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру даярлығының мақсаты – олардың психофизикалық күйін оңтайлы деңгейде ұстау дағдыларын қалыптастыру, кәсіби әрекет процесінде функционалдық және психоэмоционалды тұрақтылықты дамыту.

ЖОО-ның білім беру ортасы педагогикалық әрекеттің әртүрлі бейіндегі болашақ мұғалімдердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығы процесінде қолданбалы білім, білік және дағдыларды қалыптастыру мониторингі үшін ерекше орта екенін атап өткен жөн.

Кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығы арнайы құралдарын зерделеу кезінде студент жастардың денсаулық жағдайын, дене дайындығын қамтамасыз ету және сақтау туралы қамқорлық қажеттілігімен байланысты проблемаларды ғана емес, сонымен қатар студентті кәсіби-педагогикалық әрекетке дайындау үшін дене шынықтыру және спорт құралдарын

пайдалануды да қарастыру қажет. Жоғары оқу орны студенттерінің дене тәрбиесі үдерісі мектептегі болашақ педагогикалық іс-әрекетімен тікелей байланысы бар студенттердің алған қолданбалы білімдеріне негізделуі керек. Сонымен, мектептегі педагогикалық тәжірибе кезеңінде оқушыларға дене шынықтыру және спорт пәні мұғаліміне қажетті қолданбалы дағдылары мен іскерліктерін (ұйымдастырушылық, нұсқаушы, төрешілік және т.б.) қалыптастыруға ықпал ететін білімді қажет ететін тапсырмалар ұсынылады. Мысалы, 5–9 сынып оқушыларының мектеп оқушыларының спартакиадасын немесе спорт мерекесін ұйымдастыру және өткізу жоспарын әзірлеу; таңертеңгілік жаттығуларға арналған дене жаттығуларының кешенін жасау; оқушылардың спорттық жетістіктерінен фотокөрме жасау және т.б.

Дене тәрбиесі процесінде қозғалыс дағдыларын дамытуға және психофизикалық қасиеттерді жақсартуға ықпал ететін қолданбалы дене жаттығулары мен әртүрлі спорт түрлерінің мүмкіндіктерін ескеру қажет. Спорттық секцияларда, лагерьлерде, оқу-жаттығу жиындарында жүйелі дербес дене шынықтыру немесе қолданбалы спорт түрлері қолданбалы дағдылар мен іскерліктерді қалыптастыруға ғана емес, қолданбалы дене қасиеттерін дамытуға да ықпал етеді.

Студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығының маңызды бағыты табиғаттың емдік күштеріне және әртүрлі жағдайларда кәсіптік белсенділікті қамтамасыз ететін қасиеттерді дамытуға бағытталған гигиеналық факторларға бағытталған әрекеттер болып табылады. Жаппай сауықтыру, дене шынықтыру және спорттық іс-шараларға қатысу қолданбалы дағдылар мен іскерліктерді дамытуға ғана емес, сонымен қатар денсаулықты сақтауға (қалпына келтіруге) және салауатты өмір салтына қажеттілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру құралдарын кешенді қолдану болашақ маманның жан-жақты дамуына, болашақ дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруға және жалпы алғанда оқу үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Егер білім беру ұйымдарында болашақ кәсіби-педагогикалық әрекеттің қажетті сипатын, сондай-ақ осы әрекетті жүзеге асыру жағдайларын имитациялауға мүмкіндік беретін көмекші құралдар (әртүрлі тренажерлар, техникалық құрылғылар және т.б.) болса, кәсіби қолданбалы денешынықтыру дайындығы тиімділігі айтарлықтай артады. Кәсіби-қолданбалы сабақтарда арнайы техникалық құралдарды қолдану психофункционалдық негіздерді қалайды және болашақ кәсіби әрекеттің табысты болуын қамтамасыз ететін қозғалыс жүйесінің дамуына ықпал етеді.

Анықтау эксперименті кезеңінде мынадай факторлар анықталды (оқу ортасының ерекшеліктері, студенттердің тұрғылықты жері, олардың спортқа, туризмге қатысуы, студенттердің өмір салты мен дене шынықтыру

саласындағы қазіргі заманғы маманның бейнесі арасындағы байланыс, мәдениет және т.б.) заманауи маман бейнесінің қалыптасуына әсер етеді.

Осы мақсатта Сәтпаев университетінің, Е.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институтының студенттері арасында сауалнама, жеке әңгімелесу, бақылау жұмыстары жүргізілді. Экспериментке 1 курс студенттері қатысты.

Зерттеу нәтижелерін талдау бізге 1 курс студенттері толыққанды дайын, әрі ынталы деп айтуға келмейді, бұл университет қабырғасына енді қабылданғанымен байланысты. Студентер ЖОО қабылданған күнне бастап, университеттік, аудандық, облыстық, республикалық жарыстаға қатыса бастайды. Студенттер арасында ең танымалы – университетте өткізілетін студенттік спартакиада. Респонденттердің 80%-дан астамы әртүрлі спорт түрлерімен айналысады, олардың көпшілігі университетке түсуге дейін спортпен белсенді және жүйелі түрде айналысқан. Респонденттердің көпшілігі спорттық ойындар физикалық даму құралы болып табылады, психоэмоционалдық жағдайды қалыпқа келтіруге және қозғалыстарды үйлестіруді жақсартуға көмектеседі және күшті ерікті қасиеттерді қалыптастырады (төзімділік, табандылық, эмоционалдық тұрақтылық, ерік-жігер, шешім және т.б.).

Респонденттердің арасында дене шынықтыру мен спорттың әртүрлі түрлерімен белсенді түрде айналысатынын мәлімдейтін студенттер бар екіндігін айта кеткеніміз жөн. Эксперимент нәтижесінде спортпен және дене шынықтырумен айналысудың көрермендік түрін ұнататын студенттер тобы анықталды.

Зерттелетін студенттік топтағы жеке спорт түрлеріне қатысты басымдықтардың саралануы дене шынықтыруға деген қарым-қатынасқа оқушылардың ортасы мен мектеп пен отбасы қалыптастыратын құндылықтар жүйесі көп әсер ететінін растайды. Сауалнама студенттердің басым бөлігінің дене шынықтыру мен спортқа деген көзқарасы оң екенін көрсетті (92,0% – 1 курс). Сонымен қатар, оқушылардың 53,0%-ы қарапайым дене тәрбиесі жеткілікті деп есептей отырып, дене шынықтырудың арнайы құралдарының қажеттілігін ескере бермейді. Олар дене шынықтыру сабағына қатысудың негізгі мотивтерін атады: жеке мотив, дене жағдайын жақсарту, кәсіби педагогикалық әрекетке дайындық.

Студенттер үшін ең маңыздысы дене шынықтыру және спорт туралы қолданбалы білім алу болды. «Университеттегі студенттердің дене тәрбиесі жүйесінде нені өзгерту керек?» деген сұраққа. Ұсынылған 15 жауап нұсқаларының ішінде олар үшін ең маңыздысы мыналар болды:

1) оқу бағдарламасына сауықтыру, жаттықтыру және түзету әсері бар спорт түрлерін енгізуге;

2) заманауи жабдықтар мен оқу жабдықтарын, сондай-ақ заманауи білім беру технологияларын пайдалануға;

3) жас нормаларына сәйкес дене дамуының көрсеткіштерін және негізгі дене қасиеттерін кешенді тексеру бағдарламасын әзірлеуге және пайдалануға;

4) болашақ маман тұлғасының кәсіби және қолданбалы дене мәдениетін дамытуға мүмкіндік беретін шаралар кешенін қалыптастыруға;

5) университетте студенттердің ЖОО аралық жарыстарға, турнирлерге, чемпионаттарға, студенттердің облыстық және облыстық спартакиадаларына қатысуға мүмкіндік береді.

Студенттер арасында жүргізілген зерттеу нәтижелерін толық ұсынудан алыс болуы, олардың жалпы дене шынықтыру және кәсіптік-қолданбалы дене шынықтыруға деген көзқарасын анықтауға, оның ерекшеліктерін анықтауға және студенттердің дене тәрбиесін ұйымдастырған кезде ескеруге мүмкіндік береді.

Біздің ойымызша, студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығы жалпы дене дайындығымен бірлікте жүргізілуі керек. Жалпы дене шынықтыру сабақтарының кәсіби-қолданбалы сипаттағы сабақтармен ұштасатын жалпы дамытушылық сипаты тұлғаны жан-жақты дамыту құралы болып табылады.

Педагогикалық университет тәжірибесінде төзімділікті (әртүрлі қашықтыққа жүгіру, жүзу, туризм), сенсорлық-қозғалыс координациясын (баскетбол, волейбол, теннис, футбол, т.б.) дамытуға бағытталған қолданбалы спорт түрлері кеңінен қолданылады. Жалпы дене шынықтыру сабақтарында кәсіби қолданбалы жаттығулар (гимнастика, аппаратта жаттығулар, секіру, жүгіру, спорттық ойындар және т.б.) жүргізіледі.

Кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығы дене шынықтыру құралдарын пайдалану тиімді оқу-кәсіби іс-әрекеттің, болашақ мұғалімнің кәсіби педагогикалық мәдениетін дамытудың, өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдірудің маңызды шарты болып табылады. Кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру сабағында университетте теориялық және практикалық сабақтар өткізіледі. Теориялық сабақтардың мақсаты қолданбалы теориялық білімдерді қалыптастыру, сонымен қатар мектепте дене шынықтыру құралдарын сабақтарда және мектептен тыс жұмыстарда қолданудың әдістемелік дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Дәрістерде студенттер мектептегі дене тәрбиесінің формалары мен әдістерімен, оқу туристік саяхаттарды, бұқаралық спорттық жарыстарды өткізудің ұйымдастырушылық-әдістемелік ережелерімен, сондай-ақ дене шынықтыру сабақтарын өткізу әдістерімен және дене тәрбиесін ұйымдастырудың сыныптан тыс формаларымен танысады. Қолданбалы сабақтарда дене дағдыларын (жүгіру, секіру т.б.) және жалпы дене шынықтыру дайындығын дамытуға бағытталған жаттығулар қолданылады.

Қауіпсіздік мәселелеріне айтарлықтай назар аудару керек. Осы мақсатта практикалық сабақтар ұйымдастырылады, онда мұғалім әрекетінің

психофизиологиялық және жеке ерекшеліктеріне, жұмыс күніндегі жұмыс қабілеттілігінің өзгеруіне және т.б. байланысты мәселелер қарастырылады. аудиториядан тыс уақытта студенттерге секцияларда, туристік клубтарда жаттықтырушының жетекшілігімен сабақтар, жеке бағдарлама бойынша тәуелсіз жаттығуларды орындау сияқты дербес сабақтардың түрлерін ұсынған жөн.

Сонымен, кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру даярлығының нәтижесі студенттерде күнделікті іс-әрекеттегі кәсіптік-педагогикалық міндеттерді тиімді және тез шешуге мүмкіндік беретін қолданбалы сипаттағы ғылыми білімдер, іскерліктер мен дағдылар жүйесін қалыптастыру болып табылады; психофизиологиялық қасиеттерді тәрбиелеу (төзімділік, күш, жылдамдық, икемділік, эмоционалдық тұрақтылық және т.б.), оның көрінісі мұғалімнің педагогикалық әрекетінің тиімділігін арттырады, сонымен қатар денсаулықты сақтауға және дамытуға қажетті қолданбалы арнайы қасиеттерді дамытады.

Студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығын ұйымдастыру мыналарды қамтиды:

1) бағдарламалық қамтамасыз етуді, ақпараттық және оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу;

2) дене шынықтыру және спорт, оның ішінде қолданбалы сипаттағы тәрбие және мектептен тыс жұмыстардың неғұрлым тиімді нысандарын жоспарлау;

3) оқушылардың физикалық мүмкіндіктері мен қабілеттерін, қызығушылықтарын, кәсіби қажеттіліктерін ескере отырып, сараланған топтарын ұйымдастыру;

4) кәсіби маңызды дене қасиеттерін және соған байланысты қабілеттерді дамытуға ықпал ететін кәсіби қолданбалы дене шынықтыру даярлығының құрамдастарын нығайту;

5) оқу сабақтарын білім алушылардың кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру даярлығына, сондай-ақ сауықтыру сабақтарына қосу;

6) студенттерді қолданбалы спорт түрлеріне, сондай-ақ туризмнің әртүрлі түрлеріне (жорықтар, митингілер, экскурсиялар сияқты) тарту [8].

Кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру жаттығулары процесінде студенттерде мұғалім іс-әрекетінің ерекшеліктеріне байланысты кәсіби құндылықтар жүйесі қалыптасады: денсаулық құндылығы, салауатты өмір салтының өзектілігі, дене белсенділігі, дене тәрбиесіне жауапкершілікпен қарау және студенттердің педагогикалық іс-әрекетке сапалы дайын болуына ықпал ететін, жалпы және кәсіби педагогикалық мәдениет пен құзыреттілік деңгейін көрсететін тағы да басқалары.

Қорытынды

Соңғы онжылдықтарда студенттердің дене шынықтыру мәселесі

өзектілігін жоғалтқан жоқ. Әсіресе, кәсіби бағытталған қолданбалы дене тәрбиесінің маңыздылығы артып, бұл салада отандық және шетелдік ғалымдар мен практик мамандардың қызығушылығы арта түсуде. Бұл қызығушылықтың басты себебі – кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығының болашақ мамандардың жалпы еңбекке қабілеттілігін, кәсіби шыдамдылығын, психоэмоционалдық тұрақтылығын, дене дайындығын және кәсіби маңызды жеке қасиеттерін дамытудағы ерекше орны болып табылады.

Жоғары оқу орындарында дене шынықтыруды ұйымдастыру жүйесі үнемі жетілдіріліп жатқанына қарамастан, оның мазмұны мен құрылымында әлі де бірқатар шешімін таппаған мәселелер бар. Қазіргі жағдайда студенттердің кәсіби қолданбалы дене шынықтыру дайындығы тек қана физикалық жаттығулар жүйесі ретінде емес, сонымен қатар болашақ маманның жеке тұлғалық және кәсіби дамуындағы маңызды педагогикалық құрал ретінде қарастырылуы тиіс.

Кәсіби қолданбалы дене шынықтыру – бұл дене тәрбиесінің ішкі, тармақталған жүйесі, ол студенттердің кәсіби бағыттылығына, таңдаған мамандығының ерекшеліктеріне бейімделіп ұйымдастырылады. Ол студенттерге тек қана денсаулығын нығайтуға емес, сонымен қатар нақты кәсіби міндеттерді тиімді орындауға қажетті қабілеттер мен қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған. Атап айтқанда, педагогикалық мамандықтарда оқитын студенттер үшін бұл дайындық болашақта оқушылармен белсенді жұмыс жүргізу, дене шынықтыру сабақтарын тиімді ұйымдастыру, дене тәрбиесі мен салауатты өмір салтына оқушыларды баулу үшін аса маңызды.

Бұл бағытта теориялық және практикалық мазмұндағы дене шынықтыру құралдарын, сонымен қатар спорттық және қолданбалы сипаттағы жаттығуларды, туризм элементтерін, кәсіби-техникалық әрекетке ұқсас қозғалыс әрекеттерін оңтайлы пайдалану арқылы студенттердің физикалық, интеллектуалдық және ерік-жігерлік сапаларын жан-жақты дамытуға болады.

ЖОО-да студенттердің кәсіби-қолданбалы дене шынықтыру дайындығын мақсатты түрде ұйымдастыру – жоғары білім беру жүйесінің тиімділігін арттырып қана қоймай, сонымен қатар бәсекеге қабілетті, жоғары білікті педагог мамандарды даярлау сапасын едәуір жақсартады. Мұндай дайындық болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметке деген сенімділігін арттырып, олардың психологиялық тұрақтылығын, өзін-өзі дамыту мен кәсіби өсуге деген ұмтылысын күшейтеді. Сонымен бірге, дене шынықтыруды кәсіби даярлықтың біртұтас құрамдас бөлігі ретінде қарастыру – студенттің тұлғалық әлеуетін толық ашуға, салауатты өмір салтын ұстанатын, дені сау, әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыруға жағдай жасайды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Казантинова Г. М. Физическая культура студента. Учебник для вузов, 2-е изд. М.: Лань, 2024. 304 с.

[2] Бишаева А.А., Малков А.А. Физическая культура. Учебник. М.: КноРус, 2020. 312 с.

[3] Кузнецов В. С., Колодницкий Г. А. Теория и история физической культуры. М.: КноРус, 2020. 448 с.

[4] Федорова, А. М. Информационные потребности будущих специалистов в сфере физической культуры и спорта: результаты социологического анализа/ А. М.Федорова //II Европейские игры – 2019: психолого-педагогические и медико-биологические аспекты подготовки спортсменов: материалы Международной науч.-практ. конференции, г. Минск, 4-5 апреля 2019 г.: в 4 ч. / Белорусский гос. ун-т физ. культуры; редкол.: С. Б.Репкин (гл. ред.), Т. А. Морозевич-Шилук (зам. гл. ред.) [и др.]. – Минск: БГУФК, 2019. – Ч. 3. – С. 215–218.

[5] Ежова, А.В. Педагогическое обеспечение эффективности процесса физического воспитания в вузе / А.В. Ежова, С.С. Артемьева, О.Н. Крюкова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Проблемы высшего образования. – 2017. – №3. – С. 37-39.

[6] Тастанов Ә.Ж. Оқушылардың жас ерекшеліктері ескерілетін дене тәртібіне педагогикалық негіздері. пед. ғылым. кан. ... дис.: 13.00.04 – Алматы, 2002. – 150 б.

[7] Орумбаев Б.И. Теория социальной, работы. – Алматы, 2000. – 44 с

[8] Sztejnberg A., Jasinski T. Quantity of the physical distance declared 11. by students in different situations. //Pedagogika, Psihologia ta MedikoBiologiczni Problemi Fizicnogo Vihovanna i Sportu. – 2011. - vol.12. - pp. 143-150.

REFERENCES

[1] Kazantinova G. M. Fizicheskaya kul'tura studenta. Uchebnik dlya vuzov, 2-ye izd (Physical education of a student. Textbook for universities, 2nd ed). M.: Lan', 2024. 304 s. [in Rus]

[2] Bishayeva A.A., Malkov A.A. Fizicheskaya kul'tura (Physical education). Uchebnik. M.: KnoRus, 2020. 312 s. [in Rus]

[3] Kuznetsov V. S., Kolodnitskiy G. A. Teoriya i istoriya fizicheskoy kul'tury (Theory and history of physical education). M.: KnoRus, 2020. 448 s. [in Rus]

[4] Fedorova, A. M. Informatsionnyye potrebnosti budushchikh spetsialistov v sfere fizicheskoy kul'tury i sporta: rezul'taty sotsiologicheskogo analiza (Information needs of future specialists in the field of physical education and sports: results of a sociological analysis)/ A. M.Fedorova // II Yevropeyskiye igry – 2019: psikhologo-pedagogicheskiye i mediko-biologicheskiye aspekty

podgotovki sportsmenov: materialy Mezhdunarodnoy nauch.-prakt. konferentsii, g. Minsk, 4-5 aprelya 2019 g.: v 4 ch. / Belorusskiy gos. un-t fiz. kul'tury; redkol.: S. B.Repkin (gl. red.), T. A. Morozevich-Shilyuk (zam. gl. red.) [i dr.]. – Minsk: BGUFK, 2019. – CH. 3. – S. 215–218. [in Rus]

[5] Yezhova, A.V. Pedagogicheskoye obespecheniye effektivnosti protsessa fizicheskogo vospitaniya v vuze (Pedagogical Support for the Efficiency of the Physical Education Process in a University) / A.V. Yezhova, S.S. Artem'yeva, O.N. Kryukova // Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Problemy vysshego obrazovaniya. – 2017. – №3. – S. 37-39 [in Rus]

[6] Tastanov Ä.J. Oqwşılardıñ jas erekselikteri eskeriletin dene täribelew procesiniñ pedagogikalıq negizderi (Pedagogical foundations of the process of physical education taking into account the age characteristics of students). ped. ǵılım. kan. ... dıs.: 13.00.04 – Almatı, 2002. – 150 b. [in Kaz]

[7] Orwmbaev B.İ. Teoriya sociálnoy, raboty (Theory of social work). – Almatı, 2000. – 44 s. [in Rus]

[8] Szejnberg A., Jasinski T. Quantity of the physical distance declared 11. by students in different situations. //Pedagogika, Psihologia ta MedikoBiologicni Problemi Fizicnogo Vihovanna i Sportu. – 2011. - vol.12. - pp. 143-150.

ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРИКЛАДНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ВУЗА

Аркабаева С.К.¹, Кокебаева Р.С.², Жупархан Ж.³, Сейлов Б.А.⁴

^{1,3,4} Университет Сатпаева, Алматы, Казахстан

² КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье освещается проблема профессионально-прикладной физической подготовки студентов вузов. Профессионально-прикладная физическая подготовка (ППФП) рассматривается как одно из ключевых направлений в современной системе физического воспитания. Ее задача — формирование прикладных знаний, развитие физических и специальных качеств, а также формирование умений и навыков, необходимых для успешной профессиональной деятельности. Цель исследования: выявление особенностей и характера профессионально-прикладной физической подготовки студентов педагогических вузов — будущих учителей физической культуры.

В ходе исследования был проведен констатирующий эксперимент, направленный на определение общего уровня профессионально-прикладной физической подготовленности студентов. Эксперимент проведен с участием первокурсников университета имени Сатпаева (г. Алматы), входящего в Институт управления проектами им. Е. Туркебаева.

Несмотря на регулярное совершенствование системы организации физической культуры в высших учебных заведениях, эта область остается

не до конца разработанной. Как подсистема физического воспитания, ППФП способна эффективно способствовать развитию физически и профессионально значимых личностных качеств будущих учителей. Это возможно благодаря оптимальному применению разнообразных средств физической культуры и спорта, включающих как теоретические, так и практические аспекты.

Ключевые слова: физическая культура, профессионально-прикладная физическая подготовка, студенты, профессиональная деятельность, высшее учебное заведение, физическое воспитание, спорт, развитие

THE PROBLEM OF PROFESSIONAL AND APPLIED PHYSICAL TRAINING OF UNIVERSITY STUDENTS

Arkabayeva S.K.¹, Kokebaeva R.S.², Zhuparkhan Zh.^{3,*}, Seilov B.A.⁴

^{1,3,*}Satpayev University, Almaty, Kazakhstan

²Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article highlights the problem of professional and applied physical training of university students. Professionally applied physical training (PPFP) is considered as one of the key directions in the modern system of physical education. Her task is the formation of applied knowledge, the development of physical and special qualities, as well as the formation of skills and abilities necessary for successful professional activity. The purpose of the study is to identify the features and nature of professionally applied physical training of students of pedagogical universities — future teachers of physical education.

In the course of the study, a ascertaining experiment was conducted aimed at determining the general level of professional and applied physical fitness of students. The experiment was conducted with the participation of first-year students from Satpayev University (Almaty), part of the E. Turkebayev Institute of Project Management.

Despite the regular improvement of the system of physical education organization in higher educational institutions, this area remains not fully developed. As a subsystem of physical education, PPFP is able to effectively contribute to the development of physically and professionally significant personal qualities of future teachers. This is possible due to the optimal use of various means of physical culture and sports, including both theoretical and practical aspects.

Keywords: physical education, professionally applied physical training, students, professional activity, higher educational institution, physical upbringing, sport, development

Мақала түсті / Статья поступила / Received: 12.02.2025.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 25.09.2025.

Авторлар туралы мәлімет:

Аркабаева Сауле Кайроллаевна. Қ.И.Сатпаев атындағы ҚазҰТЗУ, «Дене мәдениеті» кафедрасы, аға оқытушысы. E-mail: s.arkabayeva@satbayev.university

Жупархан Жамбул. Қ.И.Сатпаев атындағы ҚазҰТЗУ, «Дене мәдениеті» кафедрасы, аға оқытушысы. E-mail: i.zhambyl@mail.ru

Кокебаева Рысгуль Саябековна, п.ғ.к., аға оқытушы «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ E-mail: kokebayeva111@gmail.com

Сейлов Багдат Абилкаирович. Қ.И.Сәтпаев атындағы ҚазҰТЗУ, «Дене мәдениеті» кафедрасы, аға оқытушысы. E-mail: bagdatseilov@gmail.com

Информация об авторах:

Аркабаева Сауле Кайроллаевна. КазННТУ имени К.И.Сатпаева, старший преподаватель, кафедра «Физическая культура» E-mail: s.arkabayeva@satbayev.university

Жупархан Жамбул. КазННТУ имени К.И.Сатпаева, старший преподаватель, кафедра «Физическая культура» E-mail: i.zhambyl@mail.ru

Кокебаева Рысгуль Саябековна, к.п.н., старший преподаватель кафедра «Физическая культура и спорта» КазНПУ имени Абая Тел.: 8 701 741 46 08 E-mail: kokebayeva111@gmail.com

Сейлов Багдат Абилкаирович. КазННТУ имени К.И.Сатпаева, старший преподаватель, кафедра «Физическая культура» тел.+77077208442 E-mail: bagdatseilov@gmail.com

Information about the authors:

Arkabaeva Saule. KazNITU named after K.I. Satpayev, Senior Lecturer, Department of Physical Education E-mail: s.arkabayeva@satbayev.university

Zhuparkhan Zhambul. KazNITU named after K.I. Satpayev, Senior Lecturer, Department of Physical Education E-mail: i.zhambyl@mail.ru

Kokebayeva Rysgul Sayabekovna, PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer Department of Physical Culture and Sports Abai Kazakh National Pedagogical University E-mail: kokebayeva111@gmail.com

Seilov Bagdat Abilkairovich. KazNITU named after K.I. Satpayev, Senior Lecturer, Department of Physical Education E-mail: bagdatseilov@gmail.com